

MUBINA MOKER
(Sarajevo)

TAJNA JEKINA U SVJETLU GNOСТИČKOGA NAUKA ŠEJHA BOŠNJAKA

Ključne riječi: tesavvuf, jamačno uvjerenje, yaqīn, šejh Abdullah Bošnjak.

Kraj 16. i prvu polovinu 17. st. u kulturnoj povijesti Bosne i Hercegovine obilježila je ličnost šejha Abdullaha Bošnjaka Abdija. I pored bogatog i tematski raznovrsnog književnog opusa¹ dugi niz godina je šejh Bošnjakovo ime spominjano tek usputno u djelima bosansko-hercegovačkih književnih povjesničara (koji su se opet pozivali na turske povijesne izvore) u nizu imena autora koji su svoja prozno-poetska djela pisali na nekome od orijentalnih jezika. Tek tu i tamo bi se pojavio neki sporadični tekst kojim bi, makar zakratko, šejhova ličnost bila izvučena sa margina povijesnih stranica. Prije par godina akademik Rešid Hafizović upustio se u veoma zahtjevan i nadasve smion pothvat prevođenja sa arapskog jezika prvog sveska šejh Bošnjakova komentara na Ibn Arebijev *Fusūs al-hikam*. Ovo znanstveno-duhovno pregnuće akademika Hafizovića bilo je poticajno za autoricu ovoga rada da počne ozbiljnije istraživati šejh Bošnjakovu gnostičku zaostavštinu na perzijskom jeziku. Istraživanje je urodilo plodom, a *himmetom* šejha Bošnjaka preda mnom se obreo rukopis *Poslanice* koju je šejh napisao 1034. H. Naslov *Poslanice* je *Serr-e yaqīn fī qoulihi Ta‘ālā: Wa‘bud Rabbake ḥattā ya‘tiyak al-yaqīn* (Tajna jamačnoga uvjerenja

¹ Turski književni povjesničari i istraživači navode različite podatke o broju njegovih djela, s obzirom na to da su neki zabilježili samo važnije naslove. Bursalı Mehmed Tahir smatra da šejh Bošnjakova književna zaostavština sadrži 60 djela, dok Bagdatli Ismail-paša navodi naslove 46 djela. Navedeno prema: dr. Džemal Čehajić, "Šejh Abdullah Bošnjak 'Abdi' bin Muhamed al-Bosnewi", *Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu*, br. 1, Sarajevo 1982, str. 76.

protumačena riječima Uzvišenog: Robuj Gospodaru svome sve dok ti jamačno uvjerenje nadode).² Predmet ovoga rada će, dakle, biti šejh Bošnjakova Poslanica o jamačnome uvjerenju koja jeste mala obimom³, ali je sadržajno i smisaono bremenita značenjima. U ovoj Poslanici šejh Bošnjak je pokazao da izuzetno dobro poznaje perzijski jezik jer je u tumačenju jekina (*yaqīn*) s takvom preciznošću odabirao gnostičke termine da se pri prevođenju javljao problem kako pronaći odgovarajući ekvivalent na bosanskome jeziku koji bi s istom takvom preciznošću prenio Šejhovu misao. Osim činjenice da je napisana na perzijskome jeziku Poslanica je predmetom moga interesovanja iz jednog drugog, za mene bitnijeg razloga, zbog odabira teme koju obrađuje kao i načina na koji šejh Bošnjak promišlja o ovome iznimno važnom segmentu sufijskoga nauka. Osobenim i originalnim pristupom tumačenju razina jamačnoga uvjerenja šejh Bošnjak je u nisku svojih Poslanica unizao biser jedinstvenog sjaja – *Poslanicu o jekinu*.

JEKIN U SUFIJSKOJ LITERATURI

Sudeći prema načinu na koji najraniji sufijski izvori tretiraju pitanje jamačnoga uvjerenja može se kazati da jekin predstavlja temeljni i nezostavni segment duhovnoga upotpunjavanja bez kojega, ne samo da je nezamislivo i samo kretanje na duhovno putovanje već je i ozbiljenje svake od etapa sufijske staze nužno sjedinjeno s jamačnim uvjerenjem. Za putnika sufijske staze jamačno je uvjerenje jahalica na kojoj on prevaljuje etape puta. Snagom jamačnoga uvjerenja *salik* se oslobađa animalne prirode i stupa u svijet ademovski; iz stanja duhovne ruiniranosti i ruševnosti prelazi u stanje punine i usavršenosti.⁴ Nesumnjivo da je na stazi koja vodi duhovnome upotpunjavanju najteži upravo ovaj “prvi” korak svladavanja životinjskih poriva i nagona na koje čovjeka navodi i podstiče njegova prizemna duša što se postiže snagom i čvrstinom vjerovanja (*īmān*). Stoga je ozbiljenje jamačnoga uvjerenja kojim čovjek posvjedočuje jačinu imana u srcu skrivenog za obični puk jedno od najtežih i najkompleksnijih pitanja, dočim je za duhovne odabranike “uvertira” u postizanju stanja dobrovoljnog i svjesnog podlaganja Božijim nalogima.

² Autograf rukopisa *Poslanice* pohranjen je u Millet Genel Kütüphanesi u Istanbulu, u rukopisnoj zbirci Çarullah Ef. No. 2129/2. Zbirka sadrži ukupno trideset sedam rukopisa šejha Bošnjaka, od kojih je jedino *Tajna jamačnoga uvjerenja* na perzijskom jeziku.

³ Rukopis *Poslanice* ima šest folija.

⁴ Vidjeti: Mohsen Bīnā, *Maqāmat-e ma' nawī*, II, 113.

Iako su sufijski prvaci ostavili veliki broj izreka o jamačnome uvjerenju stiče se dojam da je većina njih nedostatna da čitaocu ponudi značenje jekina u svoj njegovoj punini. Prvi razlog je, čini se, taj što je riječ o uglavnom sažetim, jezgrovitim mislima iskazanim u jednoj rečenici, a drugi je što ove izreke tretiraju samo onaj segment jekina koji je za dotičnog sufijsku bitan shodno trenutačnome stanju njegovoga duha ne uzimajući u obzir cjelinu značenja.⁵ Uvažavajući različitosti duhovnih stanja sufijskih autoriteta koja su uvjetovana razinom njihove gnostičke spoznaje tragom koje su iskazivali i vlastito viđenje jamačnoga uvjerenja cijeno da izreka o jekinu od Zunnuna Misrija sveobuhvatnošću značenja sadržanih u njoj daje, moglo bi se kazati, najpotpuniju odrednicu jekina iskazanu u jednoj rečenici. Prema mišljenju Zunnuna Misrija istinski jekin ima tri obilježja: Znanje da svaka stvar dolazi od Allaha Uzvišenoga; prepuštanje Njemu svih svojih poslova i traženje pomoći od Njega u svim svojim stanjima.⁶

Tragom kur'anskih ajeta i sufijska literatura govori o tri razine jamačnoga uvjerenja (*yaqīn*), i to ovim slijedom:

1. Prvu razinu predstavlja jamačno uvjerenje na temelju izvanjskoga znanja, obavijesti (*'ilmul-yaqīn*). Na ovoj početnoj razini putnik sufijske staze jamačno uvjerenje gradi na temelju znanja usvojenog proučavanjem Kur'ana, hadiskih znanosti i predaja, dakle ulaganjem vlastitoga truda u cilju duhovnoga napredovanja. Stoga što je plod izvanjskoga znanja i obavijesti *'ilmul-yaqīn* počiva na dokazu i argumentu i u suodnosu je sa osjetilnim svijetom s obzirom na to da je dunjaluk mjesto ogledā i ispitivanja. Jamačno uvjerenje na temelju izvanjskoga znanja čovjeku omogućava da spozna prirodu uzajamnih vezā, odnosā, ophođenja na dunjaluku u skladu sa božanskim propisima. *'Ilmul-yaqīn* je namijenjen običnom puku.⁷
2. Drugu razinu predstavlja jamačno uvjerenje na temelju opažanja, gledanja srcem (*'aynul-yaqīn*). S obzirom na to da je svojstvo srca da motri duhovne zbilje nespoznatljive osjetilnim okom sufijski putnik sa razine obavijesti stupa na razinu duhovne očevidnosti koju karakterizira spoznaja izravnim osvjedočenjem. I dok je na prethodnoj razini znanje sticao slušanjem, na ovoj, okom

⁵ Vidjeti priču iz Mesneviye o formi slona u tamnoj noći: Moulawī, *Masnawī Ma'nawī*, III (kritičko izdanje 'Abdol-Karīm Sorūš), Tehrān 1378/1999, 383.

⁶ *Tarğome-ye Resāle-ye Qoşeyriyye* (kritičko izdanje B. Forūzānfar), Tehrān 1374/1995, 274.

⁷ Hoğwīrī, *Kaşfol-mahğūb* (kritičko izdanje W. Žukovski), Tehrān 1376/1997, 497.

srca izravno gleda pojave i zbivanja u svijetu osvjedočenja.⁸ *‘Aynul-yaqīn* je razina duhovnih odabranika.

3. Istinitost jamačnoga uvjerenja (*haqqul-yaqīn*) je krajnja razina jekina. Na ovoj razini srce sufijskoga putnika postaje primateljkom refleksija Božijih atributa i u punini jamačnoga uvjerenja njemu nadolazi otkrovenje o zbilji vlastitoga postojanja. Nurom *haqqul-yaqīna* sufijski putnik vlastito postojanje motri kao očitovanje izvanjskoga odraza poimajući da je zbiljska pojavnost na kojoj se temelji njegovo postojanje Istiniti Bog. Istinitost jamačnoga uvjerenja (*haqqul-yaqīn*) sufijskoga putnika (do)vodi do postaje sjedinjavanja (*ġam*)⁹ na kojoj iščezavaju svojstva njegovoga postojanja. Ovo iskustvo namijenjeno je odabranim i rijetkim duhovnim odličnicima.

Ovdje smo dali prikaz razina jamačnoga uvjerenja onako-kako su obrađene u gotovo svim ranim sufijskim izvorima. Djelo *Šarh-e ta‘arrof* predstavlja izuzetak u pogledu ovoga redoslijeda te ćemo stoga dati zaseban prikaz razina jamačnoga uvjerenja prema spomenutom djelu.

Prva razina je jamačno uvjerenje na temelju izvanjskoga znanja (*‘ilmul-yaqīn*).

Druga razina je istinitost jamačnoga uvjerenja (*haqqul-yaqīn*).

Trećarazina je jamačno uvjerenje na temelju gledanja srcem (*‘aynul-yaqīn*).

Kao potvrda ovog stajališta dat je primjer osobe koja iza zastora začuje neki glas. Na temelju *‘ilmul-yaqīna* ona zna da je neko iza zastora. Usredsredi li pažnju na zvukove koji dopiru do nje čut će govor, te će posredstvom *haqqul-yaqīna* znati da je iza zastora ljudsko biće, čovjek. I na koncu, kada priđe zastoru i pogleda uvjerit će se *‘aynul-yaqīnom* da je iza zastora Zejd ili Omer, odnosno konkretna osoba.¹⁰

Slijedom ove analogije sufijski su prvaci, također, kazali da se jamačno uvjerenje na temelju izvanjskoga znanja odnosi na tjelesna osjetila.

⁸ Mohsen Bīnā, *Maqāmat-e ma‘nawī*, str. 114.

⁹ *Ġam* ‘ (skup), naziv za četvrti stepen tarikatskog napredovanja. Derviš pod djelovanjem Božijeg imena *el-Haqq*. Na ovom stepenu *el-Haqq* je *zāhir* (vidljiv), a *halk* (čovjek, stvorenje, derviš) je *bātin* (skriven). To je stepen ekstaze i dospijeća u Džennet. Do ovog mekama prva tri stepena su stepeni jednosti (*fenā fillāh*), a poslije ova tri su stepeni sjedinjenja (*bekā billāh*). To je dostignuće ljudske duše do Istinitog bez stvorenog. *Zāhir* i *bātin* postaju jedno: Fejzulah Hadžibajrić, “Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza”, u: *Tesawwuf – Islamska mistika*, Zagreb 1989, 183-184. U djelu *Kašfol-mahġūb* se također kaže da je istinitost jamačnoga uvjerenja (*haqqul-yaqīn*) znanje o Džennetu i stanju njegovih stanovnika na temelju izravnoga gledanja i osvjedočenja nastalog kao plod otkrovenja: Hoġwīrī, *Kašfol-mahġūb*, str. 498.

¹⁰ oxārī, *Šarh-et-ta‘arrof lemazhabot-tasawwof* III (kritičko izdanje M. Roušan), Tehrān 1366/1987, 1321.

Istinitost jamačnoga uvjerenja je stanje srca. Dakle, ovo uvjerenje istječe iz stanja čovjekove nutrine koje je promjenljivo stoga što je srce podložno promjeni. Jamačno uvjerenje na temelju gledanja srcem je, pak, na razini tajne (*serr*) koja je nepromjenljiva. Stoga je ovo najuzvišenija razina jamačnoga uvjerenja.¹¹

Poglavlje o jamačnome uvjerenju završit ćemo izrekom Sehl ibn Abdullaha koji je kazao: Srcu koje je očutilo dah jekina zabranjeno je da nakon ovoga traži drugu bliskost osim Allahove.¹²

ŠEJH BOŠNJAKOVO TUMAČENJE JAMAČNOGA UVJERENJA (YAQĪN)

Poslanicu *Tajna jamačnoga uvjerenja*¹³ šejh Bošnjak je, kako sam kaže, napisao ponukan molbom svojih učenika¹⁴ koji nisu mogli pronicnuti u smisao iskaza o jamačnome uvjerenju od znamenitog sufijjskoga

¹¹ Ibid, str. 1322.

¹² *Tarğome-ye Resāle-ye Qoşeyriyye*, str. 273.

¹³ Postojala je nedoumica oko odabira odgovarajućeg termina kojim bi se na bosanski jezik preveo izraz *yaqīn* ključan za razumijevanje *Poslanice* šejha Bošnjaka, a da se pri tome iskaže sveukupnost semantičkih nijansi sadržanih u njemu. U tome mi je svesrdnu pomoć i podršku pružio akademik prof. dr. Enes Karić te mu se ovom prilikom toplo zahvaljujem.

¹⁴ *Pa su mi neka braća u vjeri tragaoci za znanjem o duhovnome osvjedočenju i jamačnome uvjerenju ukazali na ovo ključem nejasnoće zaključano mjesto i na njegovu jezgrovitu tajnu moleći me da ga otključam i rasvijetlim. Pa na njihovu zamolbu i s pomoću Vladara Svemilosnog razriješio sam ovu nejasnoću.* [fol.1a]

šejha Bakelendžara.¹⁵ Naime, tumačeći 99. ajet sure *Hidžr* koji glasi: *Robuj Gospodaru svome sve dok ti jamačno uvjerenje (yaqīn) nadode*, šejh Bakelendžar je dao slijedeće objašnjenje o značenju jamačnoga uvjerenja: *Jamačno uvjerenje nije drugo do objelodanjenje vječne Biti. Nijet objelodanjenja vječne Biti bez uobličenog djelatnog čina jeste ibadet, i ovo je nijet koji je bolji i od samog djela; dočim uobličeni djelatni čin ako nije praćen nijetom objelodanjenja vječne Biti ne predstavlja ibadet nego formu i adet. Istinski tragalac je onaj čiji objekt traganja, ono traženo, jeste samo i jedino objelodanjenje vječne Biti i sve drugo osim ovoga za njega je bezvrijedno i ništavno.*¹⁶ Poslanica o jamačnome uvjerenju šejha Bošnjaka predstavlja temeljitu i studioznu razradu ove šejh Bakelendžarove misli. Objelodanjenje prema tumačenju šejha Bošnjaka jeste motrenje Lica Božijeg izravnim osvjedochenjem. Prvi i temeljni preduvjet kojeg mora ispuniti čovjek kako bi vlastito biće duhovno osposobio za izravno motrenje Lica Božijeg jeste prevladavanje razine *nefs-i emmāre* svojstvene tjelesnoj prirodi. Ovakva osposobljenost uvjetovana je postupnim trganjem egzistencijalnih velova na stupnju svijeta mogućnosti. Duhovno se usredsređujući svim svojim unutarnjim potencijalima na promišljanje o Bogu čovjek spoznaje da je istinska svrha skrivena u činu božanskog stvaranja svakog pojedinačnog tjelesnog organa hvaljenje i veličanje Njegovoga Bića. Snaženjem rečene spoznaje, koja je nužno praćena različitim vidovima dobrovoljne pobožnosti kao izrazima čovjekova nadahnuća ljubavlju prema Bogu, čovjek se oslobađa mračne tjelesne prirode svojstvene svijetu mogućnosti i uspinje se na razinu *Qurb-i nevāfil*¹⁷ na kojoj u uzvratnom činu izljeva božanske ljubavi iščezavaju svojstva njegovoga vlastitoga bića koje sada postaje poput ogledala u kojem se reflektira Lice Božije.

Pa kada je duhovna osposobljenost i pripravljenost upotpunjena Uzvišeni Bog u ogledalu čovjekovih sušastvenih podobnosti pokazuje Svoje Lice; ili ogledalo čovjekova bića isijava vlastitu refleksiju njegova Gospodara; ili Uzvišena Božanstvenost u čovjekovo ogledalo utiskuje

¹⁵ Ugledni i znameniti šejh Džemaluddin Bakelendžar, sudeći prema godini njegove smrti koju navodi Džami, živio je najvjerojatnije potkraj 7. i u prvoj polovici 8. stoljeća po Hidžri. Pojava mu je zračila svjetlošću čistoga iznutarnjeg iskustva. Kažu da je bio posjednik duhovnih pregnuća, halveta, mnogobrojnih virdova ibadeta i pobožnosti. Njegov govor je bio produhovljen a ličnost mu je odavala obilježja milosti. Ćāmī, *Nafahātol-ons* (kritičko izdanje Mahmūd ‘Ābedī), Tehrān 1991/1370, 268-269.

¹⁶ Ibid., str. 268.

¹⁷ Značenje razine *Qurb-i nevāfil* objašnjava hadis: *Moj rob Mi se ne prestaje približavati dobrovoljnim pobožnim činima sve dok ga Ja ne zavolim, a kada ga Ja zavolim, Ja bivam sluh kojim on čuje, vid kojim on vidi, ruka kojom on hvata i noga kojom on hita.*

impresiju čija snaga će ovisiti od punoće čovjekove duhovne sposobnosti i podobnosti; ili se ona (impresija) očituje prema stvorenoj predodžbi čovjekovoj. [fol. 1b]

Čovjek ovakve duhovne zbilje dostojan je da se nazove *robom* Božijim u punini sveukupnosti i sveobuhvatnosti značenja sadržanog u ovoj najuzvišenijoj duhovnoj tituli jer njegovo biće zrači snagom vjerovanja obznanjenog u predaji o *ihšānu*: *da obožavaš Allaha dželle šanuhu kao da Ga vidiš*. To je vjerovanje koje će čovjeka – zbiljskoga roba Božijeg – u konačnici dovesti do spoznaje zbilje jamačnoga uvjerenja.

Nadalje, šejh Bošnjak značenje jekina motri u odnosu na duhovnu razinu Božijih prijatelja (*awliyā*) i u odnosu na muhamedansku duhovnu zbilju, pri tome dajući kritičku analizu tumačenja jamačnoga uvjerenja od jednog dijela komentatora na temelju kojeg jamačnome uvjerenju treba dati značenje smrti.

Duhovni položaj odabranika Poslanikova ummeta, Božijih prijatelja, dopušta da se u odnosu na njih jekinu da značenje smrti. Naime, cijeli njihov život nalikuje ibadetu. Oni se nutrinom nalaze u stanju stalne “sedžde srca”. Kada jednom učini sedždu srce ostaje stameno i čvrsto u tome nepromijenjenom stanju. Dakle, sedžda srca je preduvjet za nadolaženje jamačnoga uvjerenja. Pa kada Bog naloži: *Robuj Gospodaru svome sve dok ti jamačno uvjerenje nadođe*, to znači srcem koje jeste duhovna bit tvoga bića “padni” na sedždu e da bi ti nadošlo jamačno uvjerenje na temelju gledanja srcem (*‘aynul-yaqīn*). Sve što je čovjek osposobljeniji i pripravniji za izravno motrenje Lica Božijeg on svojim ibadetom posvjedočuje istinsko robovanje Bogu, čisto od uvjetovanosti koje su nužni pratilac svijeta mogućnosti.

Interesantno je da šejh Bošnjak ovdje podcrtava razliku između zbiljskih sufija i onih koji se vanjštinom takvima prikazuju. I upravo je nepoznavanje suštine robovanja prepoznatljivo obilježje “patvorenih” sufija, onih čija su srca staništa slavljublivosti, težnje za vlašću, očitovanja nadnaravnih djela. Sve što je njihova obuzetost svijetom mogućnosti snažnija i veza sa stvorenjima čvršća, utoliko im je zakrivenija razina Božije bliskosti što se očituje osjećajem tjeskobe u grudima (*qabz*). Dakle, jekin duhovnih odličnika znak je upotpunjenog robovanja koje se ozbiljuje neprekidnim ibadetom biti vlastitoga bića. Stoga ih se i obavezuje na ibadet i robovanje sve do smrti.

Ovim Bog Uzvišeni opominje evlije iz ummeta Mustafina, *sallallahu alejhi ve sellem*, na to da: Mi smo vas stvorili da biste Nam robovali i da biste Nam činili sedždu i ibadet; i vaša srca koja su mjesto isijavanja nura božanskih pojavnosti i neiscrpnih izljeva blagodati ulaštili smo poput ogledalā u kojima se reflektira Naše Lice kroz sveukupnost

Božijih imena koja postoje u zasebnoj, za njih namijenjenoj božanskoj sferi (...). Dakle, oni među sufijama koji obožavaju vanjštinu [fol. 5b] i pogled kojih je uperen ka svijetu mogućeg; koji su lica svoja zakrenuli od robovanja i okrenuli se vođstvu i upravljanju i pokazivanju znanja; očitovanju kerameta i čudesa; sve što je snažnija njihova zaokupiranost stvorenjima i svijetom mnoštva, vođstvom i ugledom to je slabija spona sa razinom bliskosti uz Veličanstvenoga Boga. I na razini izmiješanosti sa stvorenjima javlja se osjećaj stiješnjnosti i odsustva prostranstva u grudima. A od Allaha uputa svaka dolazi. [fol. 6a]

Kada je o hazreti Poslanikovoju ličnosti riječ, ovakvo tumačenje je nepotpuno, a uzme li se u obzir njegova zadaća pozivanja u islam, ono je štaviše i neprihvatljivo, smatra šejh Bošnjak. Samo na ovaj način motreno, ajetom bi Poslaniku bio naložen ibadet sve do smrti, čime bi njegova vjerovjesnička misija bila stavljena u drugi plan. Znamo li da je Poslanikovo obznanjivanje Božije poruke ljudima kontinuirano teklo sve do njegove smrti, neodrživost ovakvih stajališta je neupitna.

Suština šejh Bošnjakova tumačenja jamačnoga uvjerenja u odnosu na hazreti Poslanika je slijedeća: jamačno uvjerenje, kao takvo, egzistiralo je u Poslanikovoju metafizičkoj naravi (*nūr-e mohammadi*) prije njegova očitovanja kao povijesne ličnosti u pojavnome svijetu. Dakle, između muhamedanske duhovne zbilje i jamačnoga uvjerenja postoji suodnos koji ukazuje da je svakoj razini spomenute zbilje nužno prisajedinjena njoj analogna razina jekina koja svoje konkretno određenje dobija na razini vjerovjesništva i poslanstva. Sa druge strane, budući da je čisto robovanje odrednica muhamedanske duhovne zbilje¹⁸, logično je da postoji uzajamna veza i između robovanja i jamačnoga uvjerenja. Na tragu ovoga šejh Bošnjak zaključuje da činom ibadeta koji mu je naložen kur'anskim ajetom: *Slavi Gospodara svoga i zahvaljij Mu. Budi od onih koji sedždu čine*¹⁹ Poslanik ozbiljuje jamačno uvjerenje razine *vilajeta* na kojoj je proživio iskustvo duhovne bliskosti s Bogom prije nego je njegova povijesna ličnost spuštena na razinu svijeta mogućnosti u kojem mu je povjerena zadaća vjerovjesništva. Budući da je poslanička zadaća poziva u islam mogla biti realizirana jedino na razini svijeta mogućnosti koji je nužnošću svoje prirode pobuđivao različita

¹⁸ Nema niti jednog značenja uzvišenijeg od robovanja, niti za vjernika ima potpunijeg i savršenijeg imena od imena *rob*. Stoga je Bog, neka je veličanstveno Njegovo ime, opisujući noć Mi'radža i najuzvišenije trenutke Poslanikove u njoj kazao: *Slavljeno je, čisto i uzvišeno Biće Onoga, Koji je noću odveo roba Svoga (Muhammeda), od Mesdžidi Harama do Mesdžidi Aksaa* (Kur'an, al-Isrā', 1) i *pa je objavio Njegovu robu (Poslaniku) što je objavio* (Kur'an, an-Nağm, 10). Da je postojalo ime uzvišenijega značenja od imena *rob*, Bog bi ga oslovio njime; *Tarğome-ye Resāle-ye Qoşeyriyye*, str. 306.

¹⁹ Kur'an, al-Hiğr, 98.

stanja u Poslanikovu biću, ta su ga stanja sprječavala da očituje svoju preegzistentnu narav, a time i ozbilji razine jekina njoj prisajedinjene. Sukladno ovome, nije Poslanikov ibadet uzrok za nastanak nepostojećeg jamačnoga uvjerenja nego je samo povod da se njime Poslanik oslobodi duhovne tjeskobe i da se, ozbiljujući činom sedžde istinsko robovanje, u ovozemnome životu povrati na razinu *vilajeta*, prijateljstva s Bogom, kada će mu iznova doći ono jamačno uvjerenje prisajedinjeno njegovoj muhamedanskoj zbilji konkretizovano na razini vjerovjesništva i poslanstva. Stoga Bog u obraćanju Poslaniku i kaže: *Robuj Gospodaru svome sve dok ti jamačno uvjerenje nadode*, tj. dok trenutno iščezlo jamačno uvjerenje razine *vilajeta* u činu sedžde ne dobije svoje konkretno egzistencijalno određenje.

Razina vjerovjesništva i zadaća pozivanja iziskuju prostranstvo grudi i rafiniranost srca da bi božanski vahj u onom obliku u kojemu se iz višeg svijeta spušta u poslaničko čisto srce baš u takvome obliku se objelodanio ummetu. Poslaničko srce koje je mjesto spuštanja vahja nije podložno promjenama, dočim su se tvoje grudi stijesnile zbog riječi mnogobožaca a pozivanje zahtijeva prostranstvo u grudima. Dakle, da bi ti nestalo tjeskobe u grudima Nas slavi izričući Nam zahvalu i budi u skupini sadžida i vrati se svome robovanju koje jeste zbilja tvoga bića da bi ti iščeznula stiješnjenost u grudima e da bi u činu sedžde osjetio bliskost s Nama i da između Nas i tebe ne ostane ništa što bi nas razdvojilo, jer zraci nura Naše veličanstvenosti spaljuju tuđinca (osim Mene). Dakle, kada ti nestane stiješnjenosti u grudima u tebi snaži jamačno uvjerenje i spokoj koji su te bili napustili zbog stiješnjenosti u grudima stoga što se u isto vrijeme ne mogu pojaviti i stiješnjenost u grudima i jamačno uvjerenje. [fol. 5b]

Na kraju svoga veoma iscrpnog i temeljitog tumačenja jekina šejh Bošnjak iznosi zanimljiv zaključak kako izrazu *hattā* – sve dok, u dijelu ajeta: (...) *sve dok ti jamačno uvjerenje (yaqīn) nadode* treba dati uzročno značenje: *zato, zbog toga*, te da bi shodno tome ajet o jekinu trebalo ovako razumijevati: *Robuj Gospodaru svome zato (zbog toga) da ti jamačno uvjerenje nadode*.

Posebnost Poslanice je u specifičnom i jedinstvenom šejh Bošnjakovu poimanju razina jekina. Šejh nam govori o četiri razine, odnosno o četiri, kako ih je nazvao, stuba jamačnoga uvjerenja: prvi je (izvanjsko) znanje (*ilm*); drugi je oko srca (*ayn*); treći je istina (*haqq*) i četvrti je zbilja (*haqīqat*). Ovi stubovi su temelji na kojima počivaju četiri razine jekina. On je, dakle, trima razinama jamačnoga uvjerenja o kojima govori Kur'an pridodao i četvrtu, a to je zbilja jamačnoga uvjerenja (*haqīqatul-yaqīn*). Tragom ovoga šejh Bošnjakova tumačenja razine jamačnoga uvjerenja su:

1. Jamačno uvjerenje na temelju (izvanjskoga) znanja, obavijesti (*'ilmul-yaqīn*);
2. Jamačno uvjerenje na temelju opažanja, gledanja srcem (*'aynul-yaqīn*);
3. Istinitost jamačnoga uvjerenja (*ḥaqqul-yaqīn*);
4. Zbilja jamačnoga uvjerenja (*ḥaqīqatul-yaqīn*).

Šejh Bošnjak ističe da jamačno uvjerenje shvaćeno prema tumačenju šejha Bakelendžara kao objelodanjenje vječne Biti, ne počiva na riječima, nema, dakle, značenje uvjerenja na temelju (izvanjskoga) znanja (*'ilmul-yaqīn*), već podrazumijeva uvjerenje koje je plod srčane očevidnosti (*'aynul-yaqīn*) čijim snaženjem istovremeno jača sposobnost izravnoga osvjedočenja. Istinitost (*ḥaqqul-yaqīn*) i zbilja (*ḥaqīqatul-yaqīn*) jamačnoga uvjerenja znakovite su odrednice čovjekovoga upotpunjenja i usavršenosti u robovanju Bogu.

Znaj da jamačno uvjerenje počiva na četiri stuba, od kojih se svaki odnosi na jednu od razina jamačnoga uvjerenja: prvi je izvanjsko znanje (*'ilm*); drugi je oko srca (*'ayn*); treći je istina (*ḥaqq*); četvrti je zbilja (*ḥaqīqat*); jer je Uzvišeni Bog zbog jamačnoga uvjerenja stvorio znanje, srčanu očevidnost, istinu i zbilju. Rekao je Božiji poslanik – Bog mu se smilovao i spasio ga: Doista, svaka istina ima zbilju. Kada se potvrdi i ozbilji istinitost jamačnoga uvjerenja (*ḥaqqul-yaqīn*) nužno slijedi da ova istina ima i zbilju. To je zbilja jamačnoga uvjerenja (*ḥaqīqatul-yaqīn*). Dakle, na temelju ovoga zbilja (*ḥaqīqat*) je četvrti stub jamačnoga uvjerenja. Ali zbilja je prosvjetljenje, dočim su tri preostala stuba kur'anska.²⁰ Dakle, kada ovaj znameniti arif, tj. šejh Džemaluddin Bakelendžar govori o jamačnome uvjerenju, on pod tim ne misli na jamačno uvjerenje na temelju izvanjskoga znanja (*'ilmul-yaqīn*), jer vjernikovo uvjerenje na temelju izvanjskoga znanja ovisi o stepenu njegovoga vjerovanja, dočim vjerovjesnikovo ovisi o obavijesti od Vladara o svemu obaviještenog, i ova razina jeste razina obavijesti, a ne izravnoga osvjedočenja; nego se šejhove riječi odnose na jamačno uvjerenje nastalo posredstvom opažanja, gledanja srcem (*'aynul-yaqīn*) na kojoj razini rob Božiji posjeduje sposobnost izravnoga osvjedočenja. Istinitost (*ḥaqqul-yaqīn*) i zbilja (*ḥaqīqatul-yaqīn*) jamačnoga uvjerenja ostvaruju se kroz napredovanje u ibadetu i čisto robovanje. [fol. 2a]

Na koncu, šejh Bošnjak zaključuje da je ibadet nužni preduvjet da bi čovjekovo biće uopće moglo biti primateljkom jamačnoga uvjerenja. Zanimljivo je da on ibadet ne shvaća samo kao individualni obredoslovni čin kojim osoba ukoliko ga obavlja u stanju potpunoga duhovnoga osvjedočenja kontemplira Božiju (sve)prisutnost nego mu daje jedno

²⁰ Radi se o tri razine jamačnoga uvjerenja (*yaqīn*) na koje upućuje Kur'an. *'Ilmul-yaqīn* i *'aynul-yaqīn* se spominju u suri at-Takātur, 5 i 7, dok se *ḥaqqul-yaqīn* spominje u suri al-Wāqī'a, 95.

šire i uopćenije značenje. U općem smislu motreno, ljudski život je ibadet u značenju da se duhovno osviještena osoba nijjetom, mislima, riječima i postupcima, dakle u svim aspektima svoga ovozemaljskog egzistiranja, dobrovoljno i svjesno podlaže Božijoj volji. I samo ibadet koji se ozbiljuje u punini oba njegova značenja, individualnog i općeg, je povod za nadolaženje jamačnoga uvjerenja (*yaqīn*).

IZVORI I LITERATURA

- Bīnā, M. (2000/1378) *Maqāmat-e ma 'nawī*, Tehrān: Entešārāt-e Bīnā.
- Bošnjak, A. (1034. H.) *Serr-e yaqīn fī qoulihi Ta'ālā: Wa 'bud Rabbake ḥattā ya ḥiyak al-yaqīn*, Istanbul: Millet Genel Kütüphanesi, Çarullah Ef, br. 2129/2.
- Boxārī, A. E. (1987/1366) *Šarh-et-ta 'arrof lemazhabot-tasawwof* III. Kričičko izdanje M. Roušan, Tehrān: Entešārāt-e Asātīr.
- Čehajić, Dž. (1982) "Šejh Abdullah Bošnjak 'Abdi' bin Muhamed al-Bosnewi", *Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu*, br.1. Sarajevo: Islamski teološki fakultet.
- Ġāmī, A. (1991/1370) *Nafahāt-ols*. Kričičko izdanje Mahmūd 'Ābedī, Tehrān: Mo'assese-ye Ettelā'āt.
- Hadžibajrić, F. (1989) "Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza", *Tesawwuf – Islamska mistika*, Zagreb: Zagrebačka džamija.
- Hoġwīrī, 'A. (1997/1376) *Kašfol-mahġūb*. Kričičko izdanje W. Žukovski, Tehrān: Entešārāt-e Tahūrī.
- Kur'an Časni* (1990) Preveli: Muhammed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Zagreb: Stvarnost.
- Rūmī, Dž. M. (1999/1378) *Masnawī Ma 'nawī* III.. Kričičko izdanje 'Abdol-Karīm Soruš, Tehrān: Entešārāt-e 'elmī wa farhangī.
- Tarġome-ye Resāle-ye Qošeiryiyye* (1995/1374). Kričičko izdanje B. Forūzān-far, Tehrān: Entešārāt-e 'elmī wa farhangī.

TAJNA JEKINA U SVJETLU GNOSTIČKOGA NAUKA ŠEJHA BOŠNJAKA

Sažetak

U procesu čovjekovoga samoozbiljenja jamačno uvjerenje (*yaqīn*) predstavlja jedan od najbitnijih, čak bi se moglo kazati središnjih, segmenta gnostičkoga nauka budući da ga sufijski prvaci nazivaju “jahalicom” na kojoj salik putuje obzorjima vlastitih mikrokozmičkih svjetova. A kretanje na putovanje nezamislivo je bez jahalice. Pitanje jekina bilo je predmetom interesovanja i šejha Abdullaha Bošnjaka kojem je posvetio i jednu od svojih Poslanica. U prvom dijelu rada dat je sažeti prikaz jamačnoga uvjerenja na temelju ranih gnostičkih izvora. Drugi dio rada jamačno uvjerenje tretira u svjetlu gnostičkoga nauka šejha Bošnjaka koji na jedan originalan način promišlja o ovome pitanju motreći ga kroz dva aspekta: u odnosu na razinu Božijih prijatelja (*awliyā*) i u odnosu na muhamedansku duhovnu zbilju.

SECRET OF YAQĪN IN LIGHT OF THE GNOSTIC TEACHINGS OF SHEIKH BOŠNJAK

Summary

In the process of human self-actualization, the concept of firm conviction (*yaqīn*) is one of the most important, we could even say central segments of Gnostic doctrine, since Sufi leaders call it a “vehicle” on which a *salik* (a spiritual traveler) travels, through the horizons of his own microcosmic worlds. And starting a journey is inconceivable without a ride / vehicle. Question of *yaqīn* has been also the subject of interest of Sheikh Abdullah Bošnjak to which he dedicated one of his Epistles. In the first part of the paper there is a summary of firm conviction based on early Gnostic sources. In the second part of the paper firm conviction is treated in light of the Gnostic teachings of Sheikh Bošnjak who in an original way reflects on the issue, contemplating it from two different aspects: in relation to the level of God’s friends (*awliyā*) and in relation to Muhammedian spiritual reality.

Keywords: tasawwuf, firm conviction, *yaqīn*, Sheikh Abdullah Bošnjak.